

VINKOVAČKI ETNOLOŠKI POSTAV I GLAZBENA BAŠTINA

LJUBICA GLIGOREVIĆ
Gradski muzej Vinkovci
ljubica@muzejvk.hr

TAMBURA – TRADICIJSKO GLAZBALO

Otvorenju stalnoga Etnološkog postava Gradskog muzeja Vinkovci 2001. godine, smještenome u potkrovlju kasnobarokne muzejske zgrade, na površini od 700 m², prethodila je, među ostalima, i

izložba *Tambura – tradicijsko glazbalo*.¹ To je prepoznatljivo slavonsko-srijemsko glazbalo kao muzealija prvi put sustavno predstavljeno muzejskoj publici 1996. godine, kada je predstavljena i gradnja tambura te *svirka* na njima. Već 2001. godine, u povodu 55. obljetnice osnutka Gradskog muzeja Vinkovci,² kao presjek tradicijske baštine vinkovačkog kraja otvoren je prvi vinkovački muzejski suvremeni postav *Etnologija Vinkovaca i okolice*, u kojemu je izložena i radionica za gradnju tambura sa svim procesima

¹ Izložba je otvorena 1996. godine. Nakon predstavljanja u Vinkovcima prezentirana je osječkoj, novogradiškoj i zagrebačkoj publici: u Muzeju Slavonije Osijek, u Gradskome muzeju Nova Gradiška i u Etnografskome muzeju u Zagrebu.

² Gradski muzej Vinkovci osnovan je 7. studenog 1946. godine.

Slika 1. Stalni postav *Etnologija Vinkovaca i okolice*, Gradski muzej Vinkovci, Vinkovci 2001., jedna od promidžbenih razglednica

Slika 2. Radionica gradnje tambura u vinkovačkome Etnološkom postavu, Vinkovci 2010.; snimila: Ljubica Gligorević

izrade različitih tipova glazbala (*bisernica, brač, bas*), koja privlači veliku pozornost muzejskih posjetitelja svih generacija.³

³ *Tambura je pučko žičano trzalačko glazbalo. U Hrvata i drugih susjednih naroda tradicijska je, a ne autohtona kulturna tekovina, kamo su je donijeli Turci u vrijeme svojih osvajanja u 14. i 15. stoljeću.*

Najstariji naziv i oblik tambure u nas je samica, koja se još naziva danguba, dangubica, razbi-briga, potpalac, tikvara ili samo tamburica. Uz nju u glazbenom životu slavonskoga sela tijekom 19. i početkom 20. stoljeća važno mjesto zauzimala su pučka glazbala: gajde, frule, dvojnice... Na samici se najviše sviralo u 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća. Samice su tada najčešće i izrađivali sami svirači, ili za to osobito nadarene osobe. Samičar je svirao sam, bez pratnje drugih glazbala, pratio je pjesmu ili izvodio jednostavnija starinska kola. Od samice na ovim prostorima tijekom vremena razvile su se tambure različitih oblika i veličina koje su zastupljene u malim ili većim sastavima i orkestrima slavonsko-srijemskoga sustava: bisernica (prim), brač (basprim), bugarija (kontra), čelo i berde (bas, begeš). U sadašnje vrijeme na ovom području u

Vinkovački Etnološki postav koncipiran je unutar tri cjeline: životne – predmeti u prostoru, muzeološke – predmeti unutar tri velika kutna prostora i u 32 tipizirane vitrine te u središnjemu multimedijском prostoru u kojemu, uz glazbu, promidžbeni film o Etnološkom postavu i druge

uporabi su isključivo tambure gitarskoga oblika, isključujući bas koji je najčešće violinskog oblika. Gradnja tambura može se svrstati u umjetnički obrt, tu nema serijske proizvodnje, sve je rađeno ručno. Svaka tambura je unikat, posebna kreacija i po izgledu, kvaliteti, zvuku, opremi...U sadašnje vrijeme, na cijelom prostoru Hrvatske - tambura je dosegla razinu priznatog i vrlo popularnog tradicijskog glazbala u ukupnom vrednovanju hrvatske tradicijske kulturne baštine (Gligorević, 2004:179).

Bisernicu, brač i bas u procesu gradnje za Gradski muzej Vinkovci izradio je posljednji vinkovački izučeni majstor glazbalar Đuro Zarić (r. 1942. g.), koji je izučio zanat i naslijedio obrt od svoga oca, također Đure Zarića (1913. - 1976.). Obitelj Zarić ima 102-godišnju tradiciju gradnje svih vrsta trzalačkih glazbala. Otac je u kontinuitetu gradio tambure 49 godina, a sin 53 godine.

Slika 3. Nezaobilazna dvorana u okruđu baštine – središnji multimedijски prostor Etnološkog postava, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

dokumentarne etnološke zapise popraćene glazbom, dočekujemo i pozdravljamo posjetitelje. To je istodobno prostor velike otvorene dvorane za različita kulturološka događanja, kojih je od otvorenja postava do kraja 2013. godine održano ukupno 96: bila su to predstavljanja knjiga, filmova, udruga, manjih kazališnih predstava i manjih izložaba, modnih revija, različitih događanja i nadasve brojnih koncerata, ne samo tamburaške glazbe i glazbe na tradicijskim solističkim instrumentima, već i klasične glazbe, jazza, klapskoga i zbornog pjevanja, francuske šansone te moderne glazbe, sve do avangardne.

Slavonija, Baranja i Srijem jednom su od šest etnomuzikološki verificiranih regija tradicijske glazbe u Hrvatskoj. Ta se klasifikacija temelji na unutarnjoj konzistentnosti i posebnosti ove regije s obzirom na niz glazbenih značajki: dominaciju stilskog modela tzv. pjevanja na bas⁴ i korespondentnog stila u instrumentalnoj glazbi, fond tipičnih glazbala

(ponajprije iz obitelji gajdi i tambura) te strukturu glazbenih žanrova (napjevi na deseterački stih na čelu s bećarcem, napjevi vezani uz godišnje običaje, naročito proljetne ophode, napjevi uz kolo, crkveno pučko pjevanje, starogradska pjesma). Nadalje, važnom je značajkom ove regije njezino snažno sudjelovanje u procesima festivalizacije i institucionalizacije tradicijske glazbe i plesa u Hrvatskoj, počevši od 1930-ih godina pa do današnjeg doba. Moglo bi se reći da su Slavonija, Baranja i Srijem, među ostalim, zemljom očuvanja tradicijske kulture putem smotri folkloru i folklornog amaterizma (Ceribašić, 2009:195).

U muzejskom prostoru unutar izložene tradicijske baštine u današnje, suvremeno doba izrazito je važno promovirati svirku na tradicijskim glazbalima u različitim kontekstima – u obliku solističkih koncerata, glazbenih sličica u sklopu drugih događanja, kao promidžbu djela suvremene svirke na tradicijskim glazbalima, njegovanjem svirke na tamburama u sklopu glazbenoga školstva i edukaci-

⁴ Vrsta dvoglasja, rjeđe troglasja.

Slika 4. Učenici Osnovne glazbene škole Vinkovci u programu predstavljanja muzejskih izdanja, Vinkovci, 2005.; snimila: Ljubica Gligorević

je⁵, ali i predstavljanjem knjiga vezanih za tradicijska glazbala. U predgovoru knjige *Zasvirajte tambure 2* autor Mihael Ferić⁶ je zapisao:

Gradivo Škole za tambure kvartnog A-E sustava „Zasvirajte tambure 2“ nadovezuje se na sadržaj prvog dijela istoimene škole, a namijenjeno je edukaciji svira-

ča tamburaša i usporednom glazbenom opismenjavanju u općeobrazovnim školama, tamburaškim i folklornim društvima, te samoukim osobama (Ferić, 2003:4).

Sudjelovanje svirača tradicijskih glazbala u različitim kulturološkim programima,⁷ a to su prije svega bili mlađi educirani svirači iz ruralnih i urbanih sredina, pokazuje važnost njihove edukacije i njegovanja tradicijske baštine za budućnost, ali i prihvaćanja suvremenih načina sviranja, uključivanja ženske populacije u sviranje tradicijskih glazbala, čega nije bilo u prošlosti, ili su takvi primjeri bili

⁵ Nastupi su realizirani više puta u suradnji s Glazbenom školom Vinkovci i dirigentom i voditeljem Velikoga tamburaškog orkestra Đurom Zarićem, u što se uključio veći ili manji broj učenika - članova tamburaškog orkestra.

⁶ Predstavljanje knjige Mihaela Ferića *Zasvirajte tambure 2, Škola za tambure kvartnog A - E sustava*, organizirano je 24. veljače 2004. godine u suradnji s nakladnikom Kulturnim centrom *Gatalinka* Vinkovci, kao 20. događaj u stalnome Etnološkom postavu. Na predstavljanju je nastupio i Tamburaški orkestar KC-a *Gatalinka* s folklornim skladbama, uz dirigiranje Mihaela Ferića.

⁷ Antun Božić iz Antina sudjelovao je kao samičar 2003. godine, Marinko Dekanić iz Rokovaca nastupio je 2004. godine kao *frulaš, dvojničar, samičar i gajdaš*, a Ivan Lović, *gajdaš* iz Gorjana, sudjelovao je 2011. godine.

Slika 5. Predstavljanje bačkih Šokaca vinkovačkoj muzejskoj publici, Vinkovci, 2012.; snimila: Ljubica Gligorević

malobrojni i usamljeni. No to je ujedno bila i prilika za predstavljanje današnjega orkestralnog *tamburaštva* unutar manjih ili većih sastava ili orkestara Glazbene škole Vinkovci i dr.

RAZLIČITI GLAZBENI IZRIČAJI

U proteklom razdoblju u vinkovačkom su Etnološkom postavu na različite načine promicani fenomeni zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara. To su *bećarac*, *svatovac*⁸, crkveno pučko pjevanje Slavonije i Srijema⁹, *svirka na gajdama*, *samici*, *dvojnicama*, *frulama*, ali i *svirka* i *pisma Šokaca* iz Bačke te Bunjevaca iz Subotice¹⁰.

⁸ Predstavljanje Udruge *Vinkovački šokački rodovi* 13. travnja 2004, ali i predstavljanje promicatelja tradicijske baštine - Martine Kojić i Željka Takšića 30. ožujka 2004. godine.

⁹ Biskupijski seminar o korizmi, 28. veljače 2004. godine.

¹⁰ U suradnji s Ogrankom Matice hrvatske Vinkovci, u Etnološkom je postavu 25. kolovoza

Uz jedinstveni zaštićeni fenomen – proljetni ophod *Filipovčica*¹¹, pjevane su

2006. održana *Večer posvećena legendarnom subotičkom tamburašu Tumbas Peri Haji (1891. - 1967.)*. Predstavljena je izložba fotografija i instrumenata iz vremena Tumbasa Pere Haje, a premijerno je prikazan dokumentarni film o njegovu životu i radu

¹¹ Na *Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara RH* potkraj 2013. upisan je 131 fenomen, među kojima i nešto manje od 30 s područja istočne Hrvatske. Upisani su ovi tradicijski glazbeni oblici:

1. bećarac, tradicijski vokalno-instrumentalni napjev poznat na području Slavonije, Baranje i Srijema;
2. crkveno pučko pjevanje s područja Slavonije i Srijema;
3. crkveno pučko pjevanje s područja Baranje;
4. godišnji proljetni ophod kraljica ili ljelja iz Gorjana;
5. kolo na dva štuka;
6. pjevanje starogradskih pjesama s područja Slavonije, Baranje i Srijema;
7. proljetni ophodi filipovčice (Komletinci);
8. *svatovac*, tradicijski vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema;

Slika 6. U Noći muzeja nastupila je i vinkovačka skupina Tkanica izvođeći starogradske pjesme, Vinkovci, 2012.; snimila: Marija Sokola

Slika 7. KUD Filipovčice Komletinci izvođe istoimeni običaj zaštićen kao nematerijalno umijeće RH, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

starogradske i prigodne pjesme, a početkom svibnja 2013. nastupom dubrovačke

-
- 9. *šetana kola* s područja Slavonije;
 - 10. umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda s područja istočne i središnje Hrvatske;
 - 11. umijeće sviranja na tamburi samici, Slavonija.

klape *Subrenum* promicano je klapsko pjevanje i UNESCO-ova Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Ansambl Acoustic project u svibnju 2013. treći se put predstavio vinkovačkoj muzejskoj publici u okruž-

Slika 8. Dubrovačka klapa Subrenum – promicanje klapskoga pjevanja, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

Slika 9. Dubrovačka klapa Subrenum – promicanje klapskoga pjevanja, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

ju izložene tradicijske baštine.¹² I svaki su put objedinjene dvije prezentacije odjednom: izložene muzealije i glazbeno događanje – dva doživljaja za pamćenje. Iz glazbenog programa, po estetici *prve umjetnosti*, među različitostima vokalnih, instrumentalnih, vokalno-instrumentalnih glazbenih žanrova i stilova koji su se mogli čuti i doživjeti unutar muzejskog programa Etnološkog postava

- ¹² Na programu Ansambla bile su ove skladbe:
1. Georg Friedrich Handel/arr.D. Palanović: *Sarabanda*
 2. Johann Sebastian Bach/arr.D. Palanović: *Fuga*
 3. Dubravko Palanović: *Preludij*
 4. Paquito D’Rivera, Aires Tropicales: *Afro Vals Venezolano*
 5. Claude Debussy/arr.D.Palanović: *Clair de Lune*
 6. Bill Evans/arr.D.Palanović: *Waltz for Debby*
 7. Eden Ahbez/arr.D.Palanović: *Nature boy*
 8. Grčka tradicionalna/ Dubravko Palanović: *Misirlou*
 9. Hubert Giraud/arr.D.Palanović *Sous Le Ciel De Paris (Under Paris skies)*
 10. Nino Rota/arr.D.Palanović *Glazba iz filma „The Godfather“.*

Slika 10. S nastupa zagrebačkog Ansambla Acoustic project u Etnološkom postavu, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

Slika 11. S nastupa zagrebačkog Ansambla Acoustic project u Etnološkom postavu, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

od 2001. do 2013. godine svakako valja izdvojiti i nastup za pamćenje brojnoga Mješovitog pjevačkog zbora iz njemačkoga Kenzingena¹³, grada koji je prijatelj s Vinkovcima od 1991. godine.

¹³ Kenzingen je grad na području južnog Badena. Stari grad, koji je kao cjelina proglašen spomenikom kulture, s velikim brojem zaštićenih zgrada i spome-

Nekoliko su puta u Etnološkom postavu u sklopu *Mjeseca frankofonije* pjevane

nika, leži, zajedno s naseljima Bombach, Hecklingen i Nordweil, na rubu Schwarzwaldskog predgorja u sjevernom djelu kotara Breisgau. Ima blagu klimu, te je zaštićen šumom, vinogradima i livadama. Od 1991. do 2013. Kenzingen i Vinkovci ostvarili su 56 zajedničkih projekata, među kojima je svakako najvažnija razmjena gimnazijalaca tih dvaju gradova.

Slika 12. S nastupa zagrebačkog Ansambla Acoustic project u Etnološkom postavu, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

Slika 13. U vinkovačkome Etnološkom postavu nastupao je i Mješoviti zbor iz njemačkog Kenzingena – grada prijatelja Vinkovaca, Vinkovci, 2009.; snimila: Ljubica Gligorević

Slika 14. Uz Zbor iz Kenzingena nastupila je i vinkovačka Muška pjevačka skupina Lipa, Vinkovci, 2009.; snimila: Ljubica Gligorević

Slika 15. U sklopu Mjeseca frankofonije u glazbeno-scenskom recitalu posvećenom Brelu nastupili su i Zvonko Penović, Ana Opačak i Jurica Karuza, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

Slika 16. U glazbeno-scenskom recitalu u sklopu Mjeseca frankofonije Ana Opačak izvela je Brelove pjesme, Vinkovci, 2013.; snimila: Ljubica Gligorević

su francuske šansone, u suradnji s Prijateljima šansone iz Splita i Ogrankom

Matice hrvatske Vinkovci, a u novije vrijeme u suradnji s Prokulturom iz Splita, Opservatorijem kulturnih politika.¹⁴ Time organizatori već 20 godina populariziraju francuski jezik i kulturu u Hrvatskoj izgrađujući uzajamno poštovanje i prijateljstvo među pripadnicima različitih kultura, čemu se s radošću uvijek pridružuju i vinkovački muzealci.

LITERATURA

Ceribašić, N. Tradicijska glazba – glazbena praksa i reprezentativna glazbena baština. U: *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*. Zagreb: Ministarstvo kulture RH, Galerija Klovićevi dvori, 2. sv.(2009): 195-200.

Ferić, M. *Zasvirajte tambure 2, Škola za tambure kvartnog A – E sustava*, Vinkovci: Kulturni centar Gatalinka, 2003., str. 199.

¹⁴ U ožujku 2013. - Mjesecu frankofonije (Mars 2013 Mois de la Francophonie) u Etnološkom je postavu izveden *Glazbeno-poetski recital Brel*, u kojemu su sudjelovali Zvonko Penović, pjesnik i publicist, Ana Opačak, interpretatorica Brelovih šansona i Jurica Karuza kao glasovirska pratnja.

Ferić, M. *Hrvatski tamburaški brevijar*. Zagreb: Šokadija Zagreb, 2011., str. 491.

Gligorević, Lj. *Tambura – tradicijsko glazbalo*. Katalog uz izložbu. Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci, 1996.

Gligorević, Lj. *Vinkovačke jeseni – blagdan baštine*. U: Fotomonografija

Vinkovci, Jeseni te krase. Zagreb: Hit Art, 2001., str. 3-11.

Gligorević, Lj. *Vodič stalnog postava Etnologija Vinkovaca i okolice / Guidebook Permanent collection ethnology of Vinkovci and its surroundings (hrvatsko-engleski)*. Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci, 2. izd., 2004.

Gligorević, Lj. *Vinkovci u tradicijskoj kulturi*. Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci, 2006., str. 1-88.

Kolar, Walter. W. *Tambura systems a survey in history*. Pittsburgh: Croatian Fraternal Union of America, 1996.

Lovretić, J. (1897.). *Otok*. U: *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*. Zagreb: JAZU, sv. II., str. 91-515.

Tomerlin, A. *Spomen spis hrvatskog pjevačkog i tamburaškog društva „Relković“ u Vinkovcima*. Vinkovci, 1908.

Izvori i građa

Arhiva i dokumentacija Etnološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci

Rješenja nematerijalnih kulturnih dobara, Ministarstvo kulture RH, 2007. – 2013.

TV emisije

Gori lampa, 1-99. (2006. – 2009.) – jednosatne tjedne tv emisije o tradicijskoj kulturi i životu Vukovarsko-srijemske županije i istočne Hrvatske, Vinkovačka televizija; autorica (scenaristica, urednica i voditeljica) emisija mr. sc. Ljubica Gligorević, etnologinja Gradskoga muzeja Vinkovci

Filipovčice iz Komletinci, dokumentarna emisija HRT-a, Programa za kulturu, Odsjeka emisija pučke i predajne kulture; urednik i scenarist Aleksej Gotthardi Pavlovsky; redateljica Ljiljana Mandić, HRT, 2012., 30 min

web stranice

<http://www.min.kulture.hr>

VINKOVCI PERMANENT ETHNOLOGICAL DISPLAY AND MUSICAL HERITAGE

Prior to the Permanent Ethnological Display at the City Museum of Vinkovci, which was opened in 2001, in the attic of the late Baroque museum building, measuring 700 square meters, an exhibition Tamburitza, a traditional instrument, was held back in 1996. This recognizable folk instrument from Slavonia and Srijem (lat. Sarmia) was for the first time systematically presented to visitors as a museum object. Visitors could see how it is built and how it is played. In the present Ethnological department - featuring traditional heritage of Vinkovci region - it is the workshop, where it is shown how the tamburitza (bisernica or prim, brac or basprim, bas) are built, which attracts a lot of visitors of all ages. Ethnological Department of the City Museum Vinkovci consists of three collections: Daily Life (Objects in Space), Museum Collection (Objects in 33 standardized display cases), and central multimedia space, where music is played and a promotional film about Ethnological department, and other documentary ethnological stories with unfailing musical accompaniment are shown to welcome visitors. This is at the same time a space within a large hall where cultural events take place. 93 events had been organized since the Ethnological Collection was opened until mid June, 2013. There have been book presentations, film shows, presentations of various associations, minor theatre performances and exhibitions, fashion shows and, above all, a lot of concerts, not only tamburitza concerts, but also classical, jazz, French chanson, modern music and avant-garde concerts. Over the last period the phenomena of protected intangible cultural heritage such as: bečarac singing and playing, svatovac singing and playing, church folk singing of Slavonia and Srijem (lat. Sarmia), but also "svirka" and "pisma" of Šokci from Bačka and Bunjevci from Subotica, have been promoted in different ways at the Ethnological Department. Parlour songs and occasional songs with the unique protected

phenomenon - spring procession Filipovčica have been sung. At the beginning of May 2013, with the Dubrovnik klapa Subrenum, klapa singing and the UNESCO Representative List of the Cultural Heritage of Humanity were promoted. It

was also in May that the ensemble Acoustic Project performed for the third time in front of the Vinkovci museum audience in the same environment. Each time two things in one: museum exhibits and events - two unforgettable experiences.